

DĚJINY
POLITICKÉ FILOZOFIE

Úvahy
o příčinách svobody
a společenského
útisku

Simone Weilová

KAROLINUM

Úvahy o příčinách svobody a společenského útisku

Simone Weilová

Z francouzského originálu *Réflexions sur les causes de la liberté et de l'oppression sociale* přeložil a úvodní studii napsal Martin Pokorný.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2026

Edici Dějiny politické filozofie řídí Milan Znoj a Josef Fulka.

Redakce Jan Havlíček
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2026
Translation © Martin Pokorný, 2026
Introduction © Martin Pokorný, 2026

ISBN 978-80-246-6351-7
ISBN 978-80-246-6352-4 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Tísňivost dějin a povinnost svobody:
výzva Simone Weilové (*Martin Pokorný*) /7

Úvahy o příčinách svobody a společenského útisku /29

Úvod /33

I Kritika marxismu /37

II Analýza útisku /53

III Teoretický obraz svobodné společnosti /77

IV Náčrt života soudobé společnosti /99

Závěr /111

Obsahové shrnutí /115

Zdroje citátů /125

Jmenný rejstřík /130

TÍSNIVOST DĚJIN A POVINNOST SVOBODY: VÝZVA SIMONE WEILOVÉ

(MARTIN POKORNÝ)

Velké texty politického myšlení povstávají z vědomí krize. U *Úvah o příčinách svobody a společenského útisku* Simone Weilové (1909–1943), sepsaných ve druhé půli roku 1934, je sepeřtí s historickými událostmi zvláště zřetelné: Hitlerův nástup k moci 30. ledna 1933 odbil nepřeslechnutelnou temnou hodinu kulturního a politického evropanství. Bylo by však omylem chápat stať jako pouhou reakci na velké dobové události, tak jak je známe z historických přehledů. Weilová tehdejší politické dění pomáhala formovat a pociťovala jeho dopady soustavně a ostře.

Obsah *Úvah* je sice množstvím jemných nitek spjat s celou autorčinou myšlenkovou i životní drahou, avšak bezprostředním kontextem pro ně jsou takřka přesně předchozí dva roky, přičemž klíčové zlomy spadají do srpna 1932 a srpna 1933.¹ Gymnaziální učitelka a horlivá odborová aktivistka se během školních prázdnin v létě 1932 rozhodne, že dokonce i v porovnání se dvěma velkými odborovými sjezdy v Clermont-Ferrand a v Bordeaux, naplánovanými na začátek srpna, musí dostat přednost návštěva Německa. Motivací není turistická zvídavost, nýbrž nutnost osobně se zorientovat ve vývoji situace, jež bude mít nutně přímý dopad na sílu i směřování odborů a politické levice všude v Evropě. Na místě získané poznat-

¹ Od roku 1973, kdy Simone Pétrementová vydala biografii opřenou o shromáždění všech dostupných svědectví a dokumentů, k nimž připojila osobní znalost své blízké přítelkyně, je její kniha nezpochybňovaným a těžko překonatelným zdrojem životopisných údajů a čerpáme z ní průběžně i zde (*La vie de Simone Weil*, Paris 1973, 1997²). Přesné stránkové odkazy doplňujeme jen u citátů a zvláště důležitých událostí.

Níže užívaná zkratka OC odkazuje k souboru *Œuvres complètes*, postupně vydávanému v nakladatelství Gallimard.

ky jsou krajně tíživé: „Nacistická ideologie je v šokující míře nakažlivá, a zvláště v komunistické straně. ... Můj dosavadní dojem je, že němečtí dělníci sice vůbec nejsou nakloněni kapitulovat, ale zároveň nejsou schopni bojovat,“ píše rodičům a ti list s dceřiným souhlasem předají soudruhům; 25. srpna 1932 úryvky z dopisu zveřejní syndikalistický dvouměsíčník *La Révolution prolétarienne*.² Po návratu do Francie pak Weilová píše manželům Thévenonovým: „V Německu jsem ztratila veškerou úctu, kterou jsem – sobě navzdory – stále ještě cítila ke [komunistické] straně. Kontrast mezi jejími revolučními frázemi a naprostou pasivitou je neúnosně skandální. Podle mého mínění strana reálně nese skoro stejnou vinu jako sociální demokracie.“³

Pro Weilovou tím nadchází nová, událostmi nabitá osobní a politická fáze, kterou zde shrneme jen schematicky. Na jedné straně stojí spleť situace ve francouzském odborovém hnutí včetně zakládání odborových svazů a vyvíjejích se vztahů k sociální demokracii, komunistům, Stalinovu Sovětskému svazu a Trockému coby předákovi Mezinárodní levé opozice (v dané době se ještě prezentující jako opoziční frakce, jež sice byla stalinisty z Kominterny neprávem vyloučena, ale „objektivně“ do ní patří),⁴ na straně druhé stojí unikátní osobnost Simone Weilové, v níž se ochota k extrémnímu sebeobětování a vyhrocené vědomí sociální povinnosti pojí s jedinečnou intelektuální důsledností a svědomitostí. Weilová je neúnavně činná jakožto aktivistka, publicistka i řečnice – a v důsledku toho se též stává terčem přímých osobních útoků a veřejných insultů.

Z hlediska, které zde sledujeme, je klíčovým předělem článek „Směřujeme k proletářské revoluci?“, zveřejněný 25. srpna 1933 v již zmíněném časopise *La Révolution prolétarienne*.⁵ Text

² Periodikum založené v lednu 1925 sdružovalo syndikalisty krátce předtím vyloučené nebo vystoupivší z Francouzské komunistické strany v reakci na sílí bolševizaci.

³ S. Pétrement: *La vie de Simone Weil*, s. 206 a 212.

⁴ Viz *Writings of Leon Trotsky (1933–34)*, ed. G. Breitman – B. Scott, New York 1972, s. 9–10.

⁵ Článek je uveden nadtitulkem „Perspectives“, kterým se na něj v zájmu stručnosti často odkazuje. Je dostupný na adresách <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6466099t> (digitalizát původního vydání) a <https://www.antilivre.org>

se již v zásadě dotýká všech témat, která budou o rok později rozvinuta v *Úvahách*, a zaznívá v něm tón oné bez-naděje bez zoufalství, jímž měla Weilová silně zapůsobit na Alberta Camuse.⁶ Článek je sice koncipován jako rozbor aktuální politické a hospodářské situace a jako formulace žádoucích postupů do budoucna, avšak zvláště svým scelujícím rámcem hledisko čistého aktivismu jasně překračuje. Za motto slouží citát ze Sofokleova *Aianta*: „Pro smrtelníka, který se hřeje prázdny mi nadějemi, nemám než pohrdání.“⁷ A závěr stati přechází z oblasti veřejného jednání do oblasti myšlení:

Pokud – což je zcela dobře možné – máme zahynout, počínějme si tak, abychom ne zahynuli, aniž bychom vůbec kdy existovali. Ty děsivé síly, s nimiž nám je dáno bojovat, se nás chystají zdrtit; a zcela jistě nám mohou zabránit v plné existenci čili v tom, abychom světu vtiskli značku své vůle. V jedné doméně jsou ale bezmocné. Nemohou nám zabránit zasazovat se za to, abychom zřetelně pochopili cíl našich snah, tak abychom i v případě, že nebudeme to, co chceme, moci uskutečnit, to alespoň pojali vůlí a netoužili po tom slepě; a na druhou stranu nám to, jak jsme slabí, skutečně může zabránit zvítězit, avšak nemůže nám zabránit v porozumění síle, která nás drtí. Nic na světě nám nemůže zabránit v jasnozřivosti.⁸

Článek vyvolá rozruch, dočká se ocenění za pronikavost kritiky i odsudků za kapitulantství.⁹ V samostatné brožůře *Čtvrtá*

/allons-nous-vers-la-revolution-proletarienne/allons-nous-vers-la-revolution-proletarienne.pdf.

⁶ Viz Sophie Bourgault: Affliction, Revolt, and Love: A Conversation between Camus and Weil, in: *The Originality and Complexity of Albert Camus's Writings*, ed. E. A. Vanborre, Houndmills 2012, s. 125–142; Frédéric Worms – Robert Chenavier: Simone Weil, Albert Camus, le siècle et nous, *Esprit* 387, č. 8–9 (2012), s. 9–17.

⁷ Sofoklés: *Aiás*, v. 477–478: οὐκ ἂν πριαίμην οὐδενός λόγου βροτῶν / ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται.

⁸ Viz odkazy v pozn. 5, závěr textu.

⁹ S. Pétrement: *La vie de Simone Weil*, s. 256–259. – Roku 1951, kdy ještě *Úvahy* jakožto definitivní forma nejsou veřejně k dispozici, odkáže Camus k článku slovy: „Sluší se v zájmu spravedlnosti připomenout, že tuto éru technokratů předvídá nou Burnhamem popsala už před sedmnácti lety Simone Weilová způsobem, který můžeme pokládat za bezchybný, aniž by z ní vyvodila Burnhamovy nepřijatelné důsledky.“ Albert Camus: *Člověk revoltující*, přel. K. Lukešová, Praha 2018³, s. 250 (upr. překl.).

internacionála a SSSR, dopsané a vytištěné v první půli října 1933, se vůči Weilové vyhraní i sám Trockij;¹⁰ zároveň však prohlášením, že „levá opozice“, tj. trockisté, „nepotřebovala čekat na objevy Urbahnse, Laurata, Souvarina, Simone Weilové a dalších“, podle všeho jen zametá stopy po faktu, že Weilová a její okruh měli na Trockého rozhodnutí otevřeně se postavit mimo Kominternu a proti ní, pojaté v létě 1933, přímý vliv.¹¹ Shodou okolností se pak konspirační schůzka, při níž Trockij podnikne první (byť drobné a zatím neúspěšné) organizační kroky k založení Čtvrté internacionály,¹² koná na Silvestra 1933 díky Simoninu zprostředkování v jednom z pařížských bytů vlastněných jejími rodiči. Čtyřicetiletá Weilová to poskytnutí záminku vymoci si s Trockým rozhovor mezi čtyřma očima a během něho mu bez rozpaků mnohé vytknout – včetně viny za brutální zásah proti vzpouře námořníků v Kronštadu. (Trockij ji oplátkou nařkne ze svatouškovství, idealismu a reakcionářství.)¹³

Článek z léta 1933 tedy spustí *kolem* Weilové intenzivní dění, které ji zasahuje z mnoha stran, ale zároveň a především vyznačuje důležitý zlom v jejím vlastním uvažování. Článek sice již vyjadřuje (objektivně a argumentačně podloženou) skepsi

¹⁰ Digitalizát francouzského autorizovaného překladu viz <https://pandora.u-bourgogne.fr/archives-en-ligne/ark:/62246/r42300zn3dt3jk/f1?context=ead::FRMSH021.00012.PK-3-1-5-4-7>. – Poukaz k Weilové se zde neomezuje na větu, již citujeme v hlavním textu; polemice s ní Trockij v třicetistránkové brožuře věnuje též jednu ze čtveřice poznámek pod čarou, a zdaleka nejrozsáhlejší. Ve francouzské verzi se nachází na s. 21 a stojí za citát *in extenso*: „V zoufalství nad ‚nešťastnými‘ zkušenostmi s diktaturou proletariátu nalezla Simone Weilová útěchu v novém poslání: bránit svou osobitost proti společnosti. Formulka někdejšího liberalismu tu je osvětlena lacinou anarchickou exaltací. A jen si to pomysleme – Weilová majestátně promlouvá o našich ‚iluzích‘. Ona a jí podobní by potřebovali mnoho let, aby se osvobodili od nejreakčnějších maloměstáckých předsudků. Její nová hlediska očividně nalezla azyl v periodiku, které nese očividně ironický název *Proletářská revoluce*. Tato louzonská tiskovina neskonale dobře vyhovuje melancholickým revolucionářům, politickým rentiérům, kteří žijí z úroků kapitálu vzpomínek, a nadutým rezonérům, kteří se možná přidají k revoluci... až bude hotová.“

¹¹ Viz S. Pétremont: *La vie de Simone Weil*, s. 259.

¹² Trockij byl ve Francii legálně, podmínkou azylu však byl zákaz politické aktivity. – Přípravná konference ke vzniku Čtvrté internacionály se konala až roku 1936, zakládací kongres roku 1938.

¹³ Tamt., s. 279. Obsah rozhovoru je zčásti znám díky poznámkám, které si Weilová zapsala bezprostředně poté.

ohledně revolučních nadějí, a tím – jak jí kritikové vyčtou – de facto podlamuje sám revoluční ideál, avšak teprve v *Úvahách* je důsledek zformulován s plnou silou:

[R]evoluční hnutí podlehlo úpadku, ... nelze [v něm] nalézt nic energického, zdravého ani čistého[.] ... „Vyšší fáze komunismu“, Marxem považovaná za konečný stav společenského vývoje, v souhrnu představuje utopii absolutně analogickou k utopii [perpetua mobile]. A ve jménu této utopie revolucionáři prolévají krev. ... Máme žasnout nad tím, že všechna ta krev tekla nadarmo?¹⁴

S koncipováním *Úvah* možná Weilová začala již v únoru 1934.¹⁵ Nejpozději v červnu 1934 už na textu – původně zamýšleném jako příspěvek do časopisu *La Critique sociale* – pracuje soustavně, ba horečnatě, a chce ho mít hotový nejpozději v polovině července. (V téže době si u nadřízených zažádá o roční neplacené volno, již v pevném úmyslu poznat na vlastní kůži tvrdost dělnické existence.) Nakonec ale i během srpnového pobytu na letním bytě s rodiči „takřka nevychází z pokoje a sepisuje své *opus magnum*“.¹⁶ Další úpravy si vyžádají celý podzim. Text je zcela hotov a přepsán na stroji až začátkem prosince¹⁷ – a hned čtvrtého prosince 1934 Simone Weilová nastupuje jakožto nekvalifikovaná dělnice u elektrostrojírenské firmy Alsthom. Následná zkušenost sto padesáti dnů tvrdé manuální práce u lisu (Alsthom), u pásu (Forges de Basse-Indre) a u frézy

¹⁴ Viz níže, s. 49–50. – Srov. E. Gabellieri: *Être et don* (plný údaj viz pozn. 31), s. 143, pozn. 149.

¹⁵ S. Pétrement: *La vie de Simone Weil*, s. 282. – Původním stimulem ke koncipování *Úvah* je stať Julia Dickmanna *La véritable limite de la production capitaliste*, zveřejněná v září 1933 v časopise *La Critique sociale* (digitalizát viz <https://www.bibliotecaginobianco.it/flip/CRS/02/0900b/#6>). Rakouský ekonom a teoretik dělnického hnutí Dickmann (1894–1942), rodák z haličského Čortkiva, vyrůstal v Charkově a do Vídně se s rodinou přestěhoval před první světovou válkou. Počínaje rokem 1927 vydával časopis *Die Wende*, který si kladl za cíl kritizovat Marxe Marxovou metodou; odtud vzešel kontakt s podobně smýšlejícími francouzskými aktivisty Souvarinem, Lauratem, Weilovou. Po anšlusu Rakouska byl perzekvován pro židovský původ a naposledy byl spatřen 15. května 1942, kdy nastoupil na deportaci do ghetta v polské Izbici.

¹⁶ Podle osobního svědectví Pétrementové, která Weilovou u rodičů během srpna navštívila. Viz S. Pétrement: *La vie de Simone Weil*, s. 309.

¹⁷ Tamt., s. 310.

(Renault)¹⁸ se pro Weilovou zkoncentruje do pojmu bídy (*malheur*) jakožto nejničivějšího, nejvíce ponižujícího stavu lidství a vytýčuje novou osobní a duchovní fázi, jež je komentátory označována za náboženskou.¹⁹

Zde načrtnutá historie též obsahuje odpověď na otázku, proč je geniální text, který zasluhuje vřadit i do nejužšího kánonu politického myšlení, takřka neznámý.²⁰ Autorka sice vynaložila maximální soustředění a úsilí na sám jeho vznik, avšak původní záměr na vydání v *La Critique sociale* byl už vzhledem k rozsahu vyloučen (navíc časopis z finančních důvodů přestal vycházet) a nástup do továrny znamenal pro Weilovou skutečně zásadní životní zlom, pod jehož vlivem se pro ni změnilo daleko víc než jen původní záměry spjaté s *Úvahami*.²¹ Text se dostal do oběhu v kroužku blízkých, četla jej například

¹⁸ Bezprostřední svědectví Weilová podává v *Továrním deníku* (Journal d'usine), který vyjde tiskem roku 1951 v souboru *La Condition ouvrière*. Hannah Arendtová jej „v ohromném množství literatury o otázkách práce“ vyzdihne za to, že „bez předsudků, bez sentimentalit a bez glorifikace jednoduše popisuje a interpretuje zkušenosti“; viz Hannah Arendtová: *Vita activa*, přel. V. Němec, Praha 2009, s. 166, pozn. 83. – Monografické srovnání Weilové a Arendtové nabízí Roberto Esposito: *L'origine della politica. Hannah Arendt o Simone Weil?*, Roma 1996.

¹⁹ Nejvlivnější ucelenou interpretaci v tomto směru podal Miklos Vető: *La Méta-physique religieuse de Simone Weil*, Paris 1971, 2014³.

²⁰ Nutno samozřejmě rozumět: vzhledem k autorčině proslulosti. Soubor *Oppression et liberté*, jehož jsou *Úvahy* součástí, opakovaně vyšel v překladech do řady jazyků a mezi pěti tisíci položkami, jež eviduje digitální bibliografie na adrese <https://simoneweil.library.ucalgary.ca>, bychom jistě našli stovky článků, kde se k *Úvahám* v nějaké formě odkazuje. Přesto lze konstatovat, že se *Úvahy* pohybují na okraji zájmu.

²¹ Již v lednu 1935 Weilová píše Albertine Thévenonové: „Tato zkušenost, jež z mnoha hledisek odpovídá tomu, co jsem čekala, se od toho i přesto propastně liší: je to skutečnost, a už ne představa. Způsobila ve mně změnu ne snad jen té či oné myšlenky (naopak se mnohé potvrdily), nýbrž cosi nekonečně víc: změnu celého mého pohledu na věci, samotného mého vnímání života.“ Simone Weil: *La Condition ouvrière*, Paris 1951, s. 52. – Srov. Simone Weilová: *Očekávání Boha*, přel. M. Pokorný, Praha 2024, s. 39–40: „Po roce v továrně ... [jsem měla] duši a tělo jakoby na kusy. Tento kontakt s bídou (*malheur*) zabil moje mládí. Až do té doby jsem neměla s bídou žádnou zkušenost – vyjma bídy vlastní, jež se mi jakožto vlastní zdála nedůležitá[.] ... V továrně, kde mne oči všech i mé vlastní nechávaly splynout s anonymní masou, vstoupila bída druhých do mého těla a duše. ... Co jsem tam podstoupila, mne poznamenalo způsobem tak trvalým, že kdykoli na mne lidská bytost – ať je to kdokoli – za jakýchkoli okolností promlouvá bez brutality, dodnes se nedokážu zbavit dojmu, že muselo dojít k omylu a že se tento omyl nepochybně neblaze rozptýlí.“

blízká přítelkyně Weilové a posléze autorka jejího životopisu Simone Pétrementová (1907–1992) stejně jako editor zaniklé revue a přední levicový antistalinista, kyjevský rodák Boris Souvarine (rodným jménem Boris Lifšic, 1895–1984) a oba byli připraveni zajistit prostředky na knižní vydání, ale autorka to odmítla s tím, že by stať bylo nutné přepsat.²²

Jeden exemplář obdržel filosofický mentor Simone Weilové, ve své době vysoce ceněný myslitel a veřejný intelektuál Émile-Auguste Chartier (1868–1951), známější pod pseudonymem Alain. Čtrnáctého ledna 1935 Weilové napsal: „Vaše práce je velkolepá (*de première grandeur*); žádá si rozvedení. ... Váš příklad vlije odvahu generacím zklamaným ontologií a ideologií. Kritika (*La Critique*) čeká své dělníky.“²³ Vzdal *Úvahám* hold coby „rozvinutí Kantova podnětu“ (*Kant continué*) a taktéž nabídl zveřejnění ve své revue *Libres Propos*. Nabídka zůstala oslyšena.

Když se ale Weilová po porážce Francie chystá k emigraci, píše G. Guindeymu v září 1940 rozsáhlý dopis s žádostmi a prosbami, co je třeba zařídit v okupované Paříži – a pokyn ohledně toho, kde nalézt strojopis *Úvah*, v něm patří k hlavním bodům. Myslitelka, pro niž budování vlastní intelektuální persóny nikdy nebylo důležité, dává i zde najevo skromný odstup a definitivní rozhodnutí ponechává na adresátovi: „Název jsem zapomněla[.] ... Dnes lituji, že jsem tu věc nevydala. ... Teď už se vydat nedá.“ Text ale považuje za „velice aktuální“ a soudí – nepochybně z objektivních důvodů, nikoli s ohledem na vlastní památku –, že by bylo dobré, aby se neztratil.²⁴ Na existenci strojopisu též 21. května 1941 upozorní svého bratra a v dopise rodičům z 22. května 1943 označí vznikající *Žakořenění* za své „druhé *opus magnum*“ (*un second „Grand Œuvre“*).²⁵ *Úvahy* vyjdou knižně až roku 1955 zásluhou Alberta

²² S. Pétrement: *La vie de Simone Weil*, s. 337.

²³ Celý text dopisu viz tamt., s. 338–339. (Chápu-li dobře, výrazem *la Critique* Alain míní filosofický obor či myšlenkový přístup; v daném kontextu a u daného pisatele není dobrý důvod, proč by měl mít časopis *La Critique sociale*.)

²⁴ Tamt., s. 520: „[I] y a à Paris dans ma serviette un texte en prose, fort long, dactylographié, dont j'ai oublié le titre ... Cela date de 1934. C'est très actuel, également. Cela vaudrait la peine, je crois, de ne pas être perdu.“

²⁵ Viz Chenavierovu edici, s. 13 pozn. a s. 17.